

25 noiembrie 1814 Spătărești - Suceava - 9 septembrie 1896 Iași

Îl evocăm pe Matei Millo ca scriitor dramatic, dar, mai ales, ca pe unul dintre cei mai de seamă actori în travesti și animatori ai scenei românești din secolul al XIX-lea.

Matei Millo „este o figură proeminentă a începuturilor teatrului nostru, a cărui multilaterală activitate de actor, autor, regizor și profesor a lăsat urme adânci. Contemporanii au lăudat nu o dată însuflețirea cu care Millo a slujit scena românească, iar Aristizza Romanescu l-a numit <<Moliere al românilor>>. Actorul a fost în special onorat de contemporani. Stilul său de joc, realist și firesc, adecvat repertoriului de comedie în care excela, reprezintă o față a culturii teatrale pașoptiste, alături de cea romantică, mergând până la emfază și stilizări patetice, ilustrată de colegii specializați în melodramă și tragedie, Costache Caragiale și Mihai Pascaly”. (Istoria Literaturii Române - vol. II, Ed. Academiei Române, 1968) Matei Millo, fiul Zamfirei (născută Prăjescu) și al boierului Vasile Millo și nepotul lui Matei Milu, unul dintre cei dintâi poeți ai Moldovei, s-a născut la 25 noiembrie 1814, la Spătărești, în ținutul Sucevei. Și-a început învățătura în casa părintească, luând lecții de germană, franceză și greacă.

Își continuă studiile la pensionul lui Victor Cuenim din Iași, unde e coleg cu Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu. După primul rol din piesa „Serbarea păstorilor moldoveni” de Gheorghe Asachi, jucată la 11 aprilie 1834, împreună cu Vasile Alecsandri, Costache Negri și Mihail Kogălniceanu, Matei Millo a apărut, se pare, în reprezentația de înscăunare a lui Mihail Sturza și apoi a repurtat primul succes de răsunet cu piesa proprie „Serbarea ostășească”, la 8 noiembrie 1834. A fost elev al lui Gh. Asachi la Academia Mihăileană, astfel că în septembrie 1835 a organizat un spectacol la moșia Horodniceni a logofătului Canta, cu piesa „Piatra Teiului” de Asachi, continuând apoi să joace cu succes piese compuse chiar de el: „Poetul romantic”, „Postelnicul Sandu Curcă”.

În noiembrie 1840, Matei Millo pleacă în Franța aparent pentru a studia economia politică sau ingineria, dar, în fapt, dorea să se inițieze în „arta scenică”. Aici s-a format la școala marilor actori Frederic Lemaitre, Got și Bouffe, luând lecții particulare și jucând în roluri episodice la Teatrul Bobino. Se întoarce în patrie fără diploma de inginer, spre revolta familiei, dar pentru a se dedica actoriei și să dă spectacole pe scena Teatrului din Iași, conducând trupa românească de actori („Școala

declamatorie”), începând din 23 aprilie 1846.

Cu ajutorul prințului Nicolae Șuțu, care era primarul orașului, obține amenajarea Teatrului Mare de la Copou, unde va avea loc debutul ca actor profesionist al lui Matei Millo și joacă în limba franceză comedia „Cei ce se aseamănă se adună”. Pe 19 octombrie 1847, familia sa vrea să-l determine să renunțe la „patima jocului de scenă”. Astfel, un grup de oameni simpli a participat zgomotos la reprezentația piesei puse în scenă în stagiunea din 1847 - 1848, o prelucrare după melodrama „Mulatrul” de Bernardin de Saint-Pierre, care făcea aluzii la problema Țiganilor. Îi nemulțumește pe boieri și aceștia provoacă închiderea teatrului, după acea înscenare făcută lui Matei Millo cu ajutorul unor servitori plătiți - un scandal nemeritat.

A fost momentul când actorul-scriitor al cărui talent dramatic i s-a manifestat încă de tânăr, a lăsat la o parte tentația de a abandona actoria și a face pace cu familia și s-a dedicat cu o și mai mare pasiune carierei de actor. Millo a rostit o frază care a rămas celebră: „Cinul boieresc nu-mi face nici rece, nici cald și, de mă țin de sfatul rudelor, am să rămân boierul Millo, om comun ca toți ceilalți Millești. Ca artist însă e altă vorbă, mă vor batjocori ai mei, dar cred că am să mor un cineva”. Ca director al Teatrului din Iași, Millo își inaugurează în toamna lui 1848 seria succeselor cu roluri din piesele sale și ale lui Alecsandri. În turneul făcut la București, în august-septembrie 1851, obține un adevărat triumf. În noiembrie 1852 era angajat al Teatrului Național, condus de Costache Caragiale și Wachmann.

Nu se va înțelege cu Costache Caragiale, va da reprezentații în sala Momolo cu o trupă proprie, dar disensiunile duc la eșecul financiar al amândurora. Matei Millo va fi director al Teatrului Național din București între 1855 și 1859, 1860 și 1864 și între 1864 și 1866, ani de grele eforturi, de succese artistice și de griji materiale. Între 1864 și 1866 este profesor de mimică și declamație la Conservatorul din București, unde a înlocuit vorbirea declamatorie și gesturile exagerate, introduse de C. Caragiale, cu vorbirea naturală și gesturile cumpănite, lucruri văzute de el pe scenele pariziene. În 1867 face turnee în Muntenia și Moldova, în 1870 - în Ardeal și Banat, cu comedii proprii și de Vasile Alecsandri. Îl elogiază Iosif Vulcan și Gheorghe Barițiu, acesta din urmă considerându-l un adevărat eveniment național. Matei Millo are unele eșecuri financiare, va avea probleme de sănătate, va pleca în străinătate (la Napoli) între 1891 și 1892 și la Nisa, în 1896,

pentru a-și îngriji sănătatea. Acum începe să-și redacteze „Memoarele”. Reprezentarea „Chiriței în Iași” de Vasile Alecsandri în vara lui 1895 la Iași constituie spectacolul său de retragere din teatru.

A murit la 9 septembrie 1896. „În ziua de 9 septembrie 1896 se stinge la București flacăra cea mai vie a începuturilor culturii românești din secolul al XIX-lea. Marele Matei Millo moare în vârstă de 83 de ani, lăsând în urma lui o bogată operă de autor dramatic și o carieră artistică ce știuse să strălucească prin sentimentul jertfirii de sine tot atât de mult cât și prin calitățile neîntrecute puse în slujba propășirii naționale prin teatru”. („Teatrul Național din Iași” în „Boabe de grâu”, anul 3, nr. 11, noiembrie 1932, p. 548) În perioada activității lui Matei Millo se făceau multe traduceri. Așa va proceda și actorul nostru celebru. La fel vor ajuta teatrul românesc al momentului Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, adaptând comedii, în special, din limba franceză, potrivite posibilităților interpretative ale actorilor și receptivității unui public puțin evoluat.

Marele actor impunea adeseori modificări, deci este greu de recunoscut originalul de traducere. Se cunosc traduceri ca „Vicontele de Letoriere” după Bayard și Dumanoir, „Burghezul de Paris” sau „Lecțiuni guvernului”, „Peticarul din Paris” de Felix Pyat și adaptări ca de exemplu vodevilurile „Femeiușca dracului”, împreună cu George Sion și „Samson și Spiridon”, împreună cu actorul Apostoleanu. Piesele ușoare erau apreciate de contemporani. Creația originală, în care Millo își făcuse debutul cu „Serbarea ostășească” (1834), cuprinde „Poetul romantic” și „Postelnicul Sandu Curcă” (1835), vodevilul feeric într-un act „Zavista” (1846 - 1847) și feeria „Baba Hârca” (1848), prima operetă românească, pe muzică de Alexander Flechtenmacher.

Această operetă, scrisă imediat după înăbușirea mișcării pașoptiste, conține aluzii critice la adresa societății contemporane, disimulate de feerie și miraculos. Își fac loc idei ca egalitatea oamenilor, indiferent de rang și avere, dreptul fiecăruia la fericire, iar aducerea în scenă a personajelor din lumea satului (Gânju, bătrânul pădurar, fiica lui, corul) și a tradițiilor populare vrea să demonstreze superioritatea morală a omului simplu. Piesa „operetă vrăjitorie” „de mare spectacol”, cum arătau anunșurile vremii, pune în valoare și o serie de elemente folclorice: cântece, dansuri, obiceiuri de nuntă. Se pare că succesul piesei a fost mare, de îndată ce Millo, conformându-se cererii

spectatorilor, a compus o urmare a „Babei Hârca”.

Deși intriga este naivă și psihologia personajelor rudimentară, prin pitorescul folcloric, intuiția efectului scenic și senzaționalul naiv al intrigii, „Baba Hârca” a inaugurat un gen cu posteritate bogată, de la „Sânziana și Pepelea” de Vasile Alecsandri până la „Cocoșul Negru” al lui Victor Eftimiu. În volumul „Mărturisiri”, Mihail Sadoveanu o recomandă „definitiv în repertoriul teatrului nostru”. În dramaturgia lui Matei Millo își face loc o temă nouă în perioada premergătoare Unirii. El scrie acum piese de evidentă tonalitate patriotică, precum: dramele „Jianu, căpitan de haiduci” și „Ștefan cel Mare” (stagiunile 1856 - 1857 și 1857 - 1858), vodevilul într-un act „Soldatul român” (atribuit actorului Millo), piesa ocazională „Unirea 1859” sau „Cântecul Unirii” pe muzică de Wachmann. Piesele care au urmat, „Chițibuș” sau „Emoțiile unui jurnalist la apele de la Olănești” (1865 - 1866) și „Apele de la Văcărești”, „comedie vodevilă”, considerată ca primul spectacol de revistă românesc (1872), s-au bucurat de aprecierea publicului, mai ales când erau interpretate de marele actor însuși.

Nu mai puțin succes au avut farsele și comedii de satiră politică: „Millo mort, Millo viu” (1876), „Haine vechi și zdrențe politice” (1876), „Chirița la carantină în vagoanele de Vârciorova”, „Influența”. În manuscrise se mai află două lucrări satirice (originale sau localizări): „Cuconița doarme” și „După miezul nopții” (manuscris incomplet). Unii cercetători menționează și comedia „Paraponisitul pus în slujbă”, probabil o continuare a „Paraponisitului” lui Alecsandri. Se cade subliniată colaborarea lui Millo cu Bardul de la Mircești, constantă de-a lungul carierei amândurora, care a constituit un moment fecund în istoria teatrului nostru, prilejuind actorului să se illustreze, iar teatrului lui Alecsandri să-și câștige o imensă popularitate. Piesele lui Matei Millo sunt lucrări de pionierat, care își păstrează valoarea documentară și meritul moral de a fi ajutat la crearea tradiției realiste în teatrul românesc. Ele recurg la o intrigă convențională, la o tehnică primitivă a comicului, bazat pe limbaj, qui-proquo-uri și inadvertențe de situație, dar aduc un dialog dramatic spontan și fluent, favorizând prin replică și relieful rolului principal creația marelui actor. Ea își subordonează, în ultimă instanță, întreaga organizare dramatică.

Millo a materializat interesul pașoptiștilor pentru tabloul de moravuri și comedia satirică. El a oglindit atât lumea legată de vechile relații feudale, cât și lumea noilor ciocii a perioadei următoare. A tradus din Moliere - „Burghezul gentilom” și din Beaumarchais - „Căsătoria lui Figaro”. Carol Popp de Szathmary l-a fotografiat pe marele actor, prin anii 1864, în diferite roluri interpretate pe scena Teatrului Mare aflat peste drum de atelierul său. Acele fotografii se păstrează și astăzi și ne bucurăm de inițiativa celui care a știut ce să immortalizeze.

Matei Millo este recunoscut și azi pentru talentul său histrionic excepțional. A fost un creator de școală, un reformator, luând ca model adevărul vieții și natura, s-a impus prin interpretările sale realiste asupra manierei emfatice a rivalilor, a susținut ideea unui repertoriu național axat pe comedii satirice și vodeviluri, prin care a contribuit la impulsivitatea creației dramatice originale. A reacționat împotriva stilului declamator, printr-un joc bazat pe un fin simț de observație, sobrietate, capacitate de nuanțare, minuțiozitate în caracterizarea variată a personajelor, vervă și umor. Despre Matei Millo au scris de-a lungul timpului: Constantin D. Aricescu, Gheorghe Barițiu, Iosif Vulcan, Mihail Sadoveanu, Teodor T. Burada, Ion Breazu, Paul Cornea, Ioan Massoff, Mihai Florea, George Călinescu, Maria Frunză, Artur Gorovei etc.

Cleopatra Luca